

بررسی تطبیقی جایگاه مادر در غرب و اسلام

فاطمه مقیسه^۱

چکیده:

طبیعی‌ترین و فطری‌ترین راهی که به صورت خودکار زمینه ساز تحقق و تکامل ارزش‌هایی مانند عشق، فداکاری، عفو و گذشت است، ویژگی مادریست. مفهوم مادری در اسلام، مسیحیت، یهودیت و با قداست کامل شکل گرفته است. اسلام بر این باور است که: زن نیاز روحی و معنوی را تامین میکند و با تولید نسل و مادری به تکامل می‌رسد. این در حالیست که در اندیشه غربی نگاه به جایگاه مادر با نگرش فمینیستی و لیبرالیستی و اندیشه‌های ناکارآمد مکاتب فلسفی غرب توأم گشته است. تامین نیاز جنسی و جامعه‌پذیری و استفاده ابزاری و تبلیغاتی از مهمترین نقش‌ها و کارکردهای مادر در غرب است. مقاله حاضر با «بررسی تطبیقی جایگاه مادر در غرب و اسلام» با روش توصیفی — تحلیلی و کتابخانه‌ای به این موضوع پرداخته است. نتایج موید آن است که مادر عامل موثر در تربیت و استحکام خانواده، از آن مباحثی است که در آموزه‌های اسلام مورد توجه جدی قرار گرفته است. و در اندیشه اسلامی توصیه‌های اخلاقی عبادی و اعتقادی زیادی وجود دارد که التزام به آنها باعث تقویت و استحکام خانواده و جایگاه مادر می‌شود. برخلاف اندیشه غربی که جایگاه مادری دچار معضلات و بحران‌های ناشی از باورها و آموزش‌های نادرست است. در ادامه بررسی عواقب و راهکارهای مقابله با تضعیف جایگاه مادری مورد نظر است.

کلیدواژه: اندیشه اسلامی، اندیشه غربی، جایگاه مادر، تکریم مادران، فمینیسم

^۱ طلبه سطح ۲ - حوزه بانو امین (ره)

مقدمه:

نهاد خانواده اساس جامعه بشری است، که حفظ و تداوم و پویایی و سلامت خود را مرهون مفهومی به نام «مادری» است. اما بررسی تطبیقی جایگاه مادر در غرب و اسلام نشان می‌دهد که

در دهه‌های اخیر رسانه‌های غربی به طور فزاینده‌ای به این عنوان و جایگاه تاخته‌اند. این در حالیست که مقدس‌ترین جایگاه‌ها در دین اسلام و ادیان الهی و میان مردم، مقام مقدس مادر است. این جایگاه مقدس در غرب به افول و زوال کشیده شده است. زنان در غرب دچار بحران‌های ناشی از عوامل گوناگون مانند: باورها، آموزش‌های نادرست خانواده و اجتماع هستند، که نقش مادرانه او را متاثر کرده است. این پدیده که با نمایش تصاویر و داستان‌های مختلف در فیلم‌ها، سریال‌ها، تبلیغات و شبکه‌های اجتماعی به وضوح مشاهده می‌شود، به تغییر نگرش‌ها، ارزش‌های جامعه نسبت به نقش مادرانه انجامیده است. به گونه‌ای که به جای نمایش مادر به عنوان محور خانواده و منبع اصلی عشق و محبت و فداکاری، که مد نظر اسلام است، اغلب شاهد تصویری منفی یا نازل از مادر است، که یا به صورت شخصیت‌های ضعیف و ناتوان یا به عنوان افرادی خودخواه و منفعل به تصویر کشیده می‌شوند. این روند تأثیرات عمیقی بر ساختار خانواده و تربیت فرزندان و نهایتاً جامعه دارد و به تغییر الگوهای رفتاری و نگرش‌های اجتماعی منجر می‌شود. البته نفوذ اندیشه‌های فمینیستی و لیبرالیستی که بر تساوی حقوق و فرصت‌ها بین زن و مرد تأکید دارند، به کاهش تمرکز بر نقش‌های بنیادی و اصلی زنان از جمله مادر بودن تأثیر داشته است. ضرورت تحقیق از چند منظر قابل طرح است. نخست باید بدانیم که تکریم جایگاه مادر در عصر حاضر را نمی‌توان با قانونگذاری حل کرد، و رسانه‌ها به عنوان ابزارهای قدرتمند نقش بسزایی در تغییر نگرش‌ها و ارزش‌های اجتماعی مادران ایفا می‌کنند، و افزایش نرخ اشتغال زنان و شناخت بهتر از چالش‌ها و فرصت‌های جدیدی که مادران در کشورهای غربی و اسلامی با آن روبرو هستند ضروری است. و اهمیت آن آشنایی مخاطب با ضعف‌ها، بحران‌ها، چالش‌ها، باورها و آموزش‌های نادرست خانواده و اجتماع در غرب است، که جایگاه مادر را تنزل می‌دهد. و نیز آشنایی مخاطب با جایگاه مادر در اسلام، آموزه‌ها، باورها و احترام و حرمت مادران که بر مادرانگی آنها در ساختار خانواده و نهایتاً تربیت فرزندان و نگرش‌های اجتماعی تأثیرگذار است. تحقیقات کیفی متفاوتی به بررسی

تطبیقی وضعیت زنان در غرب و اسلام و بررسی تطبیقی خانواده در غرب و اسلام پرداخته است. و علل و عوامل انحطاط و رشد آنها را مشخص کرده است. این مطالعه با بررسی تطبیقی و روش توصیفی — تحلیلی در نظر دارد به « جایگاه و نقش مادر در غرب و اسلام » پردازد. و عواقب و پیامدها و راهکارهای مقابله با تضعیف نقش و جایگاه مادران را با استفاده از آیات و روایات و علوم جامعه شناختی ارائه دهد .

در این راستا گردآوری اطلاعات از منابع مختلفی شامل کتب، مقالات، پایان نامه ها، فصلنامه ها، نرم افزارها و منابع اینترنتی استفاده شده است.

۱— پیشینه تحقیق:

۱—۱ — سید حسام الدین حسینی (۱۴۰۰)، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی تطبیقی مفهوم خانواده در الگوی اسلامی و غربی» به بررسی اشکال مختلف خانواده و کارکردهای آن در جامعه از دیدگاه اسلام و مکاتب فلسفی و غربی پرداخته است.

۱—۲ — سواد ولی و دیگران: (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی تطبیقی جایگاه زن در مقام مادری و همسری در رمان های معاصر ایران و سنگال» به بررسی رمان ها در خصوص نقش زنان در خانواده و تفاوت ها و شباهت های آنها می پردازد.

۱—۳ — شیدا صفوت صفایی و دیگران (۱۳۹۷)، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی تطبیقی مادر و مادری در اندیشه های سیمون دوبوار و عرفان اسلامی» به بررسی شاخصه های فمینیسم غربی و اسلامی در خصوص مفهوم مادری می پردازد و بر سرکوب مادری در غرب و فمینیسم اشاره دارد.

۴—۱— شعیب رشیدی و دیگران (۱۳۹۹)، در پژوهشی تحت عنوان « بررسی تطبیقی نظام خانواده اومانیستی و نظام خانواده محور اسلامی» به بررسی تاثیر اومانیسم بر خانواده در غرب در مقایسه با خانواده محوری در اسلام پرداخته است.

مطالعات قابل توجهی در زمینه بررسی تطبیقی نقش زنان و خانواده در جامعه صورت گرفته است مقاله حاضر به «بررسی تطبیقی موقعیت و جایگاه مادر در غرب و اسلام می‌پردازد.»

۲— تفاوت مفهوم مادر در غرب و اسلام:

تفاوت دیدگاه غرب و اسلام نسبت به تکریم مادران از جهان‌بینی توحیدی و غیرتوحیدی نشأت می‌گیرد و در زندگی اجتماعی انسان تأثیر می‌گذارد.

در اسلام مسئله مادر، جایگاه او و تعریفی که از هویت او ارائه میشود، و نوع نگاهی که به زندگی فردی و خانوادگی و اجتماعی او دارد کاملاً متفاوت از غرب است. در تفکر اسلامی که انسانیت انسان غالب و برجسته و دارای ویژگیهای خاص منحصر به فرد است، جنسیت زن مطرح میشود، و در این جنسیت نقشهایی همچون دختری، همسری و مادری برای یک خانم متصور است. وقتی برای زنی تجربه مادری رخ میدهد به نوعی یک بلوغ نسبت به همه نقشهایش حس میکند. و تجربه متفاوتی برای یک خانم محقق می‌شود. در جهان بینی اسلامی یک زن بواسطه مادری نسبت به جهان هستی نقش ایفا میکند و آن تربیت انسان موحد است، که بی بدیل و بی نظیر است. اسلام هم نسبت به مقام مادر و هویت و نقش او توصیه خاص و ویژه کرده است. در تفکر غربی روایت منحصر به فردی در موضوع مادری به صورت خاص و برجسته وجود ندارد و موضوع جنسیت، انسانیت او را تحت الشعاع خود قرار میدهد. و بر اساس جنسیت دیدگاهها و نظریات را تبیین و تحلیل میکند. مسئله مادری یک امر فطری است و قابل کتمان نیست اما این مسئله نقطه غفلت و کم توجهی تفکر غربی است که آسیب و ضربه‌های مهلک خود را هم به مادر و هم به خانواده و جامعه نشان میدهد. (سایت جام جم، ۱۴۰۲)

۳- مفهوم شناسی:

برخی از مهم‌ترین مفاهیم مرتبط با پژوهش از جمله مادر، جایگاه مادر، غرب و اسلام.

الف (مادر): (ام)

راغب اصل «ام» را به معنای مادر گرفته که سپس تعمیم یافته و به چیزی که اصل برای وجود چیزی دیگر، یا اصل برای تربیت و اصلاح آن یا آغاز چیزی باشد اطلاق شده است (راغب، ص ۸۵).

ابن فارس «ام» را دارای ۴ معنای نزدیک به هم دانسته است: اصل، مرجع، جماعت و دین. (مقایس اللغة، متوفی ۳۹۵ ق).

ب) غرب:

غرب یک واژه و مصدر عربی است مقابل آن باختر است. (دانشنامه عمومی) در ایران و بسیاری از نقاط جهان واژه غرب به جهان غرب که شامل اتحادیه اروپا و کشورهای قاره آمریکا است اشاره دارد.

ج) اسلام:

اسلام از ریشه «سلم» باب افعال. از نظر قرآن اسلام به معنی تسلیم شدن به فرمان خدا است، همان دین پذیرفته شده همه پیامبران اسلام، در اصطلاح نامی است برای آخرین شریعت توحیدی که به واسطه حضرت محمد (ص) برای هدایت بشر آمده است. (دانشنامه اسلامی غلامعلی حداد عادل ۱۳۷۵).

۸-۸ ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب با نقش مادری به گونه‌ای که مادر خستگی حاصل از شغل را به منزل نبرد و مدیریت فرزندان را از او نگیرد.

۸-۹ تقویت باورهای دینی از طریق مساجد و مراکز فرهنگی با استفاده از آموزه‌های صحیح دینی و مصونیت بخشی به خانواده‌ها در برابر هجمه‌های فرهنگی از طریق دشمن شناسی و آگاهسازی.

۸-۱۰ ایجاد فضای مناسب برای حضور مادران در جامعه و تاکید بر ارزش‌های اخلاقی و معنوی در تربیت فرزندان.

۸-۱۱ ارائه مشاوره‌های خانوادگی با رویکرد دینی. (مظاهری، اخلاق در خانواده).

۸-۱۲ تشویق به ازدواج و فرزندآوری و تقویت ارتباط بین نسلی در خانواده با الهام از سیره اهل بیت.

از دیدگاه اسلام حقیقت و ماهیت زن و مرد یکسان است، گرچه در خلقت و طبیعت، حقوق و تکالیف یکسان نیستند. این در حالیست که در دنیای غرب سعی می‌شود، میان زن و مرد از لحاظ قوانین و مقررات و حقوق و وظایف وضع یکسانی به وجود آورند و تفاوت‌های غریزی و طبیعی زن و مرد را نادیده بگیرند. (مطهری، ۱۳۵۸).

رژه گارودی معتقد است اسلام می‌تواند جوابگوی تمام سوال‌های آینده انسانی باشد. (روژه گارودی، ۱۹۹۵ م)

نتیجه:

مادر در اسلام دارای رسالت مشخص و کارکرد معین است و عامل نشاط، سلامتی، صفا، محبت، امید و تکامل روحی و معنوی انسان است. تمام ادیان الهی بر مقام والا و عظمت مادر اذعان دارند. و مادر را منبع عشق و فداکاری می‌دانند، و برای او احترام قائلند. میتوان مادر را یکی از ارکان سعادت خانواده و در نهایت جامعه شمرد. اساس هر تحول آفرینی، رفتارسازی، و رشد همه جانبه موفق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از خانواده‌ای نشأت می‌گیرد که پایه اصلی آن مادر است. اسلام بر نقش زنانه به ویژه مادری تاکید موکد دارد. و وظایف زن و مرد را تفکیک کرده است. و بر تفاوت‌های طبیعی بین زن و مرد صحنه می‌گذارد. توصیه‌های وجوبی در باب احسان والدین به خصوص مادر در قرآن و روایات اهمیت این جایگاه را خاطر نشان می‌کند.

برخلاف اسلام، مادر در غرب کارکرد اصیل و طبیعی خود را از دست داده است، و با بحران‌های جدی مواجه است، و دامنه این بحران با نقش رسانه‌ها هر روز عمیق‌تر و فزاینده‌تر می‌شود، و خانواده‌ها را گرفتار باتلاق ناامنی می‌کند. یکی دیگر از مشکلات اساسی غرب فمینیسم است که موقعیت ایده‌آل را موقعیت مردان می‌داند در واقع زن به عنوان مادر در همان دامی گرفتار می‌شود، که از آن می‌گریخت.

از بین رفتن جایگاه مادر تحت تاثیر عوامل مختلف فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی قرار دارد. پیامد این رفتار تأثیرات عمیقی بر جایگاه مادر، خانواده و تربیت فرزندان دارد. با تقویت ارزش‌های دینی، فرهنگی و آگاه‌سازی جامعه می‌توان از پیامدهای منفی این پدیده جلوگیری کرد، و عظمت و مجد و احترام مادر را که توصیه اسلام و دیگر ادیان الهی است به او برگرداند.

منابع:

— قرآن کریم

———— ابوالحسن احمد بن فارس بن زکریا بن حبیب، «مقایس اللغه»، ج ۱ ص ۲۱، قم، دفتر تبلیغات، متوفی ۳۹۵ ق

— به پژوه، احمد، نقش‌های مادر، همایش ملی جایگاه و نقش مادر، ۱۳۹۵

— احمدلو، اشرف، اهمیت نقش مادر در زندگی انسان، همایش ملی جایگاه و نقش مادر، ۱۳۹۵

———— بستان حسین، اسلام و جامعه شناسی خانواده، چاپ دوم، ص ۶۱، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۵

— بی‌ریا ناصر، روانشناسی رشد، ج ۲، ص ۸۵۹

— تبیان، ج ۸، ص ۱۲۴، جلوه‌های رحمانی، ص ۴۷

— جوکار محبوبه، «مدرنیته، تغییر سبک زندگی و کاهش جمعیت در ایران»، پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، دوره دوم، ص ۳۹-۷۰

———— چراغی کوتیانی اسماعیل، فمینیسم و نوع نگاه به خانواده، ماهنامه معرفت، شماره ۱۱۶، ۱۳۸۶

———— چراغی کوتیانی اسماعیل، فمینیسم و کارکردهای خانواده، مجله معرفت، شماره ۱۳۱، ص ۹۶، ۹۵

— چناری سمیرا، مادر از دریچه قرآن و حدیث، همایش ملی جایگاه و نقش مادر، ۱۳۹۵

— حداد عادل غلامعلی، دانشنامه اسلامی، ۱۳۷۵

— حر عاملی (شیخ محمد بن حسن حر عاملی)، وسائل الشیعه، ج ۱، متوفی ۱۱۰۴ ق

— خامنه‌ای سید علی، حقیقت عظیم، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ چهارم، ۱۴۰۱

— خامنه‌ای سید علی، ۱۴۰۳/۹/۲۷

- خمینی روح الله، صحیفه امام، ج ۷ صص ۵۰۴—۲۸۳
- راسل برتراند، زناشویی و اخلاق، ترجمه مهدی افشار، تهران، کاویان، ۱۳۵۴
- راغب اصفهانی حسین بن محمد بن مفضل، مفردات، ص ۸۵، متوفی ۵۰۲ ق، نشر کتاب
- رشیدی شعیب، حسینی سید حسام الدین، شهریاری موسی، فصلنامه علمی پژوهشی علوم اجتماعی، شماره ۱، ۱۴۰۰
- سخایی سیده مژگان، فمینیسم شکست افسانه آزادی زنان، ج اول، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، تهران، ۱۳۸۸
- سخایی سیده مژگان، ریشه یابی بحران زنان در غرب با تکیه بر آموزه‌های کتاب مقدس، استادیار دانشگاه امام صادق ع، ۱۳۹۰
- سیمون دوبوار، «رابطه دوم» *the second sex*، صص ۵۱۱—۵۱۳، نیویورک، ۱۹۷۸
- شاتو ژان، مربیان بزرگ، ترجمه حسین شکوهی، ص ۲۳۱
- شاه سنی شهرزاد، بررسی ویژگی‌ها و نقش‌های مادران قرآنی، ۱۳۹۵
- صفوت صفایی شیدا، قدسی سید فضل الله، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ۱۳۹۷
- علاسوند فریبا، بحث پیوستی فمینیسم، نشر هاجر، ۱۴۰۱
- قدیری ابیانه، محمد حسن، زن در اسلام و غرب، نشر بنیاد بعثت، چاپ اول، ۱۳۹۱
- کلینی (محمد بن یعقوب بن اسحاق) مشهور به کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۰۷، (ط — اسلامیة)، متوفی ۳۲۹ ق، ۱۳۹۲
- گارودی روزه، الاسلام الحی، ص ۸۷، دارالبیروتی، بیروت، ۱۹۹۵ میلادی
- مطهری مرتضی، ۱۳۸۵، مجموعه آثار، تهران، صدرا، ۱۳۸۵
- مطهری مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، انتشارات صدرا، ۱۳۵۸

— میر عظیمی جعفر، حقوق والدین، ص ۲۲۶، قم، ۱۳۶۹

— نراقی، ج ۲، ص ۲۷۶

— ویتز پل، پاسخ دین و دولت در قبال بحران خانواده، ماهنامه سیاحت غرب، شماره ۹، ۱۳۸۲

—سایت دانشنامه عمومی:

[http://dictionary.ut.ac.ir/ fa/dictionary /۲۳۰۲۳۳](http://dictionary.ut.ac.ir/fa/dictionary/۲۳۰۲۳۳)

<https://jamejamdaily.ir>